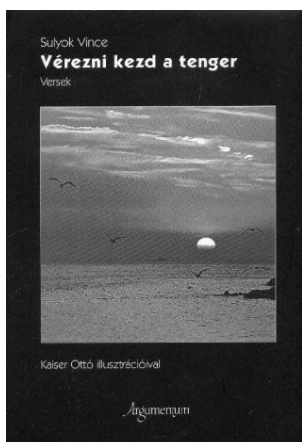

A közelítő halál árnyékában

SULYOK VINCE: VÉREZNI KEZD A TENGER

Argumentum Kiadó
Budapest, 2009
102 oldal, 2500 Ft

Radnóti Miklós írta egy szép, nosztalgikus versében: „mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már”. Ennek a gondolatnak az igazságát ritka erővel bizonyítja Sulyok Vince új, most már posztumusz versgyűjteménye, a *Vérezni kezd a tenger*. A négy ciklusba osztott verseskötet az 1957 óta Oslóban élő költő 2001 és 2009 közötti verseiből állt össze, s különös hangulatát az adja meg, hogy a legtöbb versben jelen van, vagy egy-egy metafora erejéig, vagy a vers szövevébe ivódva a halál hangulata, illetve előérzete.

Erre már volt példa a magyar költészetben: Dsida Jenőnek a harmincas évek második felében írott verseiből szintén a közelítő haláltól való félelmet olvashatjuk ki. De Dsida születésétől fogva törekeny alkatú, szívbeteg ember volt, s így érthető módon szüntelen foglalkoztatta ez a téma. Sulyok Vincére ez nem vonatkozik, s talán nem tévedek, amikor közelebbi rokonságot látok utolsó verseiben éppen az első mondatban idézett Radnóti Miklóssal. „Out of Africa” c. versének befejező sorait Sulyok tőle, az „Erőltetett menet” Radnótiától kölcsönzi, s mint azt egy hozzám

intézett leveléből megtudtam, Vincét erősen foglalkoztatta az Abda mellett meggyilkolt költő sorsa, hiszen Radnóti élete utolsó éjszakáját éppen Ménfőcsanakon, a fiatalabb költő szülőfalujában töltötte. Ami persze az előérzetet illeti, abban a munkaszolgálatos, ember-számba alig vett Radnótinak minden oka meg volt a saját halálának vizionálására – a „Razglednicák” utolsó darabja még az áldozat testhelyzetét is előre vetíti. Sulyok Vince nem láthatta előre gyorsan elhatalmasodó végzetes betegségét, de valamilyen módon sejtjeiben megérezte, hogy hetvenhetedik életévét elérve már nagyon kevés ideje van hátra.

De mitől érzett ennyire együtt egy dunántúli parasztcsaládból származó ötvenhatos emigráns a budapesti polgárcsaládból származó, 1944-ben ártatlanul meggyilkolt, sorsát mindvégig vállaló, zsidó származású katolikus költővel? Milyen közös élményeik lehetnek Sulyok Vince bizonyára fontos korai olvasmányélményén és minden üldözöttnek kijáró keresztényi részvétén kívül? Azt hiszem, rájöttem, mi volt Vincénél az azonosulás pillanata: a jugoszláviai táborba való bezártság, a fogság-élmények. Igaz, Radnóti Borban munkaszolgálatosként sokkal rosszabb helyzetben reménykedett egy egyre valószínűtlenebb hazatérésben, míg Sulyok Vince menekülése után csak négy hónapig volt különböző jugoszláviai menekülttáborokban, ahol „mindössze” személyi szabadságának korlátozását élte meg jobb-rosszabb körülmények között. Mégis mélyen megszenvedte, mit jelent a szemé-

lyi szabadságtól megfosztott fogolynak lenni. Hadd idézzem egy 1957-ös versét (az *Egy ősz örök emléke* c. korábbi kötetéből), amit a gerovoi menekülttáborban Sulyok ezekkel a szavakkal fejez be, így írja le a tábor lakóit: „mert idezárva s reménytelenül élnek / pedig Október menekültjei” (A körlet este 10 után).

Idetartozik az is, hogy a menekülés élménye, pontosabban az ötvenhatos eufória és az azt követő mély depresszió hangulata folyamatosan áthatja Sulyok Vince költészetét. Erre utal első, 1958-as kötetének a címe: „Rámdöntött világ”. A kisközösségből kiszakadt fiatalember úgy érzi, valósággal „rádőlnek”, nyomják-fulladásztják lelkiismeret furdalástól nem mentes élményei. Egyfelől a tiszta levegőjű, nyugodt Norvégia új életre kelti, új feladatokkal tűz ki előtte, másrészt viszont rázúdul a nyugati tömegkultúra és keserűséggel tölti el a nyugati politika, s az a tömegtájékoztatás, amelyik nagyon hamar napirendre tér az ötvenhatos Magyarország fölött. Sulyok életre szóló adósságot érez az otthonhagyottak iránt. Ez az érzés egy teljes ciklust ihlet a *Vérezni kezd a tengerben*, ahol a költő több versében emlékezik az 1956-ban elesettekre:

*De álmaimban folyton megjelennek
még ma is azok a halottak,
akik úgy hulltak véresen az utcakőre,
hogy ártatlanok voltak...*

S a vers ezekkel a szavakkal zárul:

*Így lettem, bármeddig éljek is, mindörökre
mindannyiuk adósa,
a legyilkolt ötvenhatosok adósa.*

Ugyanez a ciklus mély csalódottságot tükröz a politikával (ha jól értelmezzük, a nyugati és a magyarországi politikával) szemben – előbbit Sulyok a „Politika anno 2002” c. versben, az adófizető szempontjából, utóbbit pedig a többi közt az „Ártatlanok közt” c. versben a magyar valóságot külföldről, tehát a honi illúziók nélkül szemlélő szempontjából fogalmazza meg: „A keze tiszta már mindenkinek. / Akié nem az volt, megmosta az már, / vagy meghalt; vagy nyugdíjba ment... / De akkor / miért mégis ez az örökös kézmosság?” S a hazai szegénység, a sok hajléktalan és koldus látványa olyan keserűséggel tölti el, hogy egyik versét (Önhibámon kívül) egy, a magyarságot sirató régi vendégszöveggel zárja: „Jaj régi szép magyar nép! / Mire jutott állapotod / Romlandó cserép”. Ezt a borúlátást csak részben indokolja a magyar társadalom valóságos helyzete, az, hogy a rendszerváltás óta sokkal nyilvánvalóbbá váltak Magyarországon az anyagi különbségek, láthatóbbá vált a gazdasági válságtól még súlyosabbá vált mélyszegénység, másrészt pedig ami e mögött lappang, az a jólétben élő emigráns (norvég állampolgár, spanyolországi lakástulajdonos) személyes, bár véleményem szerint nem teljesen indokolt, büntudata.

A kötet egy másik témája nosztalgikus elvagyódás, pontosabban visszavagyódás a költő „arany éveibe”, gyermekkorába és kora ifjúságába. Ez néha Trakl hangulatait idézi (így a „Figyelsz a csendre” c. versben), máskor meg egy (szinte örök) mítoszba ágyazza-ötvözi a személyes emlékeket. A „Lemondás Ithakáról” c. vers pontosan meg is fogalmazza a sulyoki nosztalgia színhelyét – az a dunántúli táj, tele „dombokkal, szőlőkkel, gyümölcsökkel” és „nagy lelki csönddel”. Időben ez az Ithaka még messzebb van, mint térben, hiszen

az elmúlt hetven évben nemcsak az ember, maga a táj, a gyerekkori Ménfő is megváltozott. Innen a vers végének szomorú ténymegállapítása: „Mert Ithaka sincs többé, az a régi”. Ugyanez a bánat járja át az „Egykori arany éveim” című verset, amelyben Sulyok egy hajdani aratásra-cséplésre emlékezve idézi fel ifjúságának „aranyidejét”, amit a sors a hajdani paraszti gazdaságokkal együtt végképp múlt időbe helyezett: „itt a sors egy életformát / törölt le irgalom nélkül örökre”. De még az egri főiskolai évek emlékei sem nyugtatják meg a költőt, hiszen a hajdani kedves is megváltozott, belekeseredett a hazai hétköznapiakba, a „megkopott vidéki iskolák” közönyébe, s ezért csak gúnyosan tud reagálni a Norvégiából érkező levélre, azzal, hogy lefitymálja a „fenséges északot”. Ahol Sulyok Vince kissé mindig magányos marad, nem csak fiatalságától, hanem ez európai kultúra központjaitól is elszigetelve. Ezért szaporodnak el kései verseiben a magány-motívumok, illetve az élet látszólagos esetlegességén érzett fájdalmak.

Mert hiába jár „melegedni” Vince feleségével évente Spanyolországba, Norvégiában hosszú a tél és jellemző módon még Szent Iván-éjen sem a sűrű jeltűzek lobogása tölti el örömmel a költőt, hanem az, hogy a napéjegyenlőség már a „tél és sötétség felé” közeledés kezdete, hogy „mi perc-életünkért kezdünk már dideregni, / mert tetőződött már az év és a nyári éj / s tetőződött az élet is, az életünk” (Szent-Iván éjen). Igaz, aki már élete hetvenhatodik évében jár, joggal írhatja le magáról, akár a forró spanyol tengerparton, Torreviejában: „őszbe fordult a saját életed is”, de honnan ez a makacs, szüntelen visszavisszatérő haláltudat? Ami voltaképpen készülődés arra, hogy Sulyok búcsút mondjon korántsem eredménytelen, dolgos és családi békével megáldott életének. Néha költők intuíciója befolyásolja verseik hangulatát – úgy hisszük, ezúttal is ilyesmiről beszélhetünk.

A *Vérezni kezd a tenger* számos darabjában Sulyok Vince – bár nagyon ritkán ír rimes verset – egy posztnyugatos (néha talán Juhász Gyulánál fellelhető) magyar hagyományhoz igazodik, ahol a képek sora egy-egy gondolatot vagy hangulatot bont ki, végső fokon zárt egységet teremtve a versen belül. Ez a neoklasszikus modernségre hajazó verstípus mintha felbomlana a végzetes betegség előtti hónapokban – elszaporodnak az idegesen hullámzó, vergődő, néhol már prózába átcsúszó szabadversek. Igaz, még ebben az időben is születnek olyan meghatóan személyes vallomások, mint a „Búcsúzás északi kertemtől”, a gyerekkori gyümölcsöskert északi másától, amit Sulyok Vince valamikor 2009 tavaszán eladott, főleg azért, mert nem győzte erővel a kert megművelését. A kert eladását „árulásként” fogta fel: „egy marék euróért” mondott búcsút kertjének, mondván: „hazátlanná ekkor váltam s ezzel igazán / elszakadva kies norvég Atlantiszomtól”. Ezután nem tudathasadásként, hanem betegsége előjeleként olvashatjuk a szép, igényes, Kaiser Ottó sejtelmes fényképeivel illusztrált kötet legutolsó darabját, aminek a címe „Elidegenedve önmagamtól”: „egy kirakat kristályosan tiszta / tükrében hirtelen megpillantom magam / s mintha nem is én lennék az / hanem egy idegen nézne vissza rám / a kirakat-tükröből”. Néhány hónappal később Sulyok Vince már nem élt. Haláláig őrizte és ápolta „anyanyelve maradék szavait”, amit szüleitől és attól a hazától örökölt, ami több mint ötven év alatt nagyon megváltozott, de amelyhez még a fjordok hűvös világában sem lett hűtlen. Ezekről a magyar szavakról írja egyik legemlékezetesebb versében:

*„...most már örökjogon enyéme.
Hazából csak ők maradtak velem.
Hazából csak ők jöttek el velem.
S halálunkban is egyek maradunk”*

Gömöri György

